Stan wiedzy opiekunów zwierząt na temat zoofizjoterapii

EWA JASTRZĘBSKA, AGNIESZKA BRZYSZCZ

Katedra Hodowli Koni i Jeździectwa, Wydział Bioinżynierii Zwierząt,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Oczapowskiego 5, 10-719 Olsztyn

Otrzymano 02.09.2019

Zaakceptowano 01.04.2020

Jastrzębska E., Brzyszcza A.

State of animal keepers' knowledge about zoophysiotherapy

Summary

Animal physiotherapy is a field of veterinary medicine that is becoming increasingly popular all around the world. The substantial research that has been done so far not only confirms the numerous positive effects of animal physiotherapy, but also indicates that it is attracting an increasing number of supporters. Convalescence and recovery, difficult as they are for the animal, also require time, consistency and many sacrifices from the owner and the physiotherapist. The animal keepers should be made aware of this fact and if necessary, appropriately motivated and educated. The aim of this study was to assess the state of knowledge about zoophysiotherapy among animal keepers and to determine whether they are willing to use it. The study, based on the authors' questionnaire, was conducted in Poland among 84 owners of horses and dogs from September to November 2018. The questions asked whether the animal owners had used animal physiotherapy or whether they would use it if needed. The owners were also asked about the types of physiotherapy treatment known to them and about the sources of their knowledge. The analysis of the results suggests that the animal keepers show interest in veterinary physiotherapy, have some knowledge of physiotherapeutic procedures and are willing to use zoophysiotherapy in the future. They do not rely only on information provided by veterinary doctors or physiotherapists, but also use other sources to expand their knowledge in this field.

Keywords: animal physiotherapy, state of knowledge, dog, horse

Fizjoterapia zwierząt jest działem medycyny weterynaryjnej wykorzystującym odpowiedź organizmu na bodźce fizyczne docierające do niego z zewnątrz, w celu poprawy funkcjonowania organizmu. W przeciwieństwie do medycyny ludzkiej, w której zastosowanie fizjoterapii jest bardzo powszechne i wykorzystywane praktycznie w każdej z możliwych jej dziedzin, w leczeniu zwierząt z fizjoterapii korzysta się głównie w schorzeniach ortopedycznych, neurologicznych, kardiologii lub leczeniu ran (1, 14). W medycynie określenie „rehabilitacja” pochodzące z języka łacińskiego *re* – na nowo i *habilitas* – sprawny, oznacza czynności prowadzące do przywrócenia odpowiedniego i komfortowego stanu pacjenta w sferach: fizycznej, psychicznej i społecznej (15). Cały proces usprawniania prowadzi fizjoterapeuta w porozumieniu z lekarzem weterynarii, decydującym o konieczności przeprowadzenia badań dodatkowych, ewentualnym leczeniu farmakologicznym lub chirurgicznym. Cennie dobrane zabiegi rehabilitacji fizycznej przesądają o długości procesu rekonwalescencji (18). Powrót do sprawności wymaga wytrwałości nie tylko od zwierzęcia, ale

także fizjoterapeuty i opiekuna zwierzęcia, dlatego też dalszy rozwój tej dziedziny jest uwarunkowany nie tylko świadomością lekarzy weterynarii, ale także zrozumieniem przez posiadaczy zwierząt celowości i działania leczniczego fizjoterapii. Osoba prowadząca pacjenta powinna więc odpowiednio zmobilizować, a także kompetentnie i zrozumiale edukować opiekuna zwierzęcia.

Celem niniejszej pracy było poznanie stanu wiedzy opiekunów i użytkowników zwierząt na temat zoofizjoterapii oraz stwierdzenie czy wykazują oni chęć korzystania z niej.

Materiał i metody

Analizę stanu wiedzy opiekunów zwierząt na temat zoofizjoterapii przeprowadzono na podstawie anonimowego badania ankietowego. Badanie to składało się z 26 pytań, w tym pytań otwartych, półotwartych oraz zamkniętych jedno, jak i wielokrotnego wyboru. Ankietę przeprowadzono wśród 84 respondentów posiadaczy małych zwierząt i koni użytkowanych jako zwierzęta towarzyszące, rekreacyjne i sportowe. Badanie miało miejsce w okresie od września

do listopada 2018 r. Część respondentów deklarowała bycie opiekunem obu wymienionych wyżej gatunków zwierząt. Pytania zawarte w kwestionariuszu ankietowym miały dostarczyć informacji m.in.: czy posiadacze zwierząt słyszeli o zoofizjoterapii, czy korzystali kiedyś z takich zabiegów, z jakich przyczyn zastosowano oraz jakich efektów oczekiwano od terapii, poznania znanych opiekunom metod rehabilitacji zwierząt oraz źródeł informacji na jej temat, czy dany respondent zdecydowałby się na fizjoterapię dla swojego zwierzęcia, a także czy byłby w stanie pracować ze zwierzęciem w razie wystąpienia takiej konieczności. Analiza statystyczna zgromadzonych materiałów ankietowych pozwoliła na weryfikację kilku postawionych hipotez i pytań badawczych. Celem zweryfikowania istotności związku pomiędzy analizowanymi zmiennymi nominalnymi zastosowano test chi-kwadrat, natomiast do zweryfikowania istotności pomiędzy zmiennymi ilościowymi użyto współczynnika korelacji rho-Spearmana. Do obliczenia siły związku w przypadku testu chi-kwadrat użyto współczynnika kontyngencji. Dane opracowano statystycznie przy użyciu programu PAWS Statistics.

Wyniki i omówienie

Przeprowadzone badania wykazały, że część opiekunów zwierząt (34 osoby), korzystała z zabiegów fizjoterapeutycznych dla swoich zwierząt, ale duża część ankietowanych (50 osób) nie miała okazji korzystać z takich zabiegów (tab. 1). Znaczna przewaga odpowiedzi przeczącej w tym pytaniu może być spowodowana brakiem konieczności skorzystania z takich zabiegów, jak również niedoinformowaniem opiekunów w jakich dolegliwościach zdrowotnych fizjoterapia może być zastosowana, oraz że może być ona pomocna w tak prozaicznych celach jak uzyskanie rozluźnienia, w ramach profilaktyki zdrowotnej aparatu ruchu oraz poprawy komfortu i jakości życia zwierząt (4, 13).

Z fizjoterapii częściej korzystali posiadacze koni niż psów (tab. 2), a osobą proponującą wprowadzenie zabiegów w większości przypadków był opiekun zwierzęcia i jedynie w 9 przypadkach wprowadzenie takich zabiegów zaproponował lekarz weterynarii (tab. 3). W celu określenia istotności związku pomiędzy gatunkiem posiadanego zwierzęcia a osobą kierującą zwierzę na fizjoterapię przeprowadzono test niezależności dwóch zmiennych – chi-kwadrat. Istotny wynik testu pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej i przyjęcie hipotezy alternatywnej o istotnym związku między analizowanymi zmiennymi χ^2 (2, n = 34) = 11,18; $p < 0,01$. Siła związku między analizowanymi zmiennymi mierzona współczynnikiem kontyngencji wskazuje na istnienie umiarkowanie silnego związku między gatunkiem posiadanego zwierzęcia a osobą kierującą zwierzę na fizjoterapię (współczynnik kontyngencji = 0,5; $p < 0,01$). Okazało się, że opiekunowie konia znacznie częściej kierują zwierzę na fizjoterapię na własne życzenie. Zoofizjoterapeuta powinien współpracować z lekarzem weterynarii, aby móc zaproponować opiekunowi swoje usługi, dlatego też lekarze weterynarii oraz studenci studiów związanych z nauką

o zwierzętach powinni dążyć do uzyskiwania wiedzy w dziedzinie fizjoterapii weterynaryjnej, by w przyszłości budować prawidłową relację pomiędzy opiekunem zwierzęcia, fizjoterapeutą i lekarzem weterynarii w celu skutecznej pomocy rekonwalescentowi w powrocie do pełnej sprawności (2, 10, 16, 19). Kolejna z analiz dostarczyła informacji na temat zależności pomiędzy gatunkiem posiadanego zwierzęcia a częstością korzystania z zabiegów fizjoterapeutycznych. Uzyskany istotny wynik testu niezależności dwóch zmiennych – chi-kwadrat, pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej i przyjęcie hipotezy alternatywnej o istotnym związku między analizowanymi zmiennymi χ^2 (2, n = 84) = 34,5; $p < 0,01$. Siła związku między tymi zmiennymi mierzona współczynnikiem kontyngencji wskazuje na istnienie umiarkowanie silnego związku między gatunkiem posiadanego zwierzęcia a częstością korzystania z zabiegów fizjoterapeutycznych (współczynnik kontyngencji = 0,54; $p < 0,01$), co świadczy o tym, że z zabiegów fizjoterapeutycznych najczęściej korzystały konie.

Większość respondentów (24 osoby) deklarowała, że przeprowadza zabiegi fizjoterapeutyczne u swojego zwierzęcia własnoręcznie. Zdecydowaną mniejszość stanowiły zabiegi przeprowadzane przez wykwalifikowanego zoofizjoterapeutę – 8 osób, lekarza weterynarii – 3 osoby czy technika weterynarii – 1 osoba (tab. 4). Z analizy zgromadzonego materiału wynika także, że

Tab. 1. Stosowanie zabiegów fizjoterapeutycznych u zwierząt

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Tak	34 (40,5)
Nie	50 (49,5)

Tab. 2. Opiekunowie korzystający z fizjoterapii u zwierząt z uwzględnieniem gatunku

Gatunek	Liczba osób (%)
Pies	9 (26,6)
Koń	25 (73,5)

Tab. 3. Osoba kierująca zwierzę na fizjoterapię

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Nie dotyczy	50 (59,5)
Lekarz weterynarii	9 (10,7)
Opiekun zwierzęcia	25 (29,8)

Tab. 4. Osoba wykonująca zabiegi fizjoterapeutyczne u zwierzęcia

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Nie dotyczy	50 (59,5)
Lekarz weterynarii	3 (3,6)
Opiekun	24 (28,6)
Wykwalifikowany zoofizjoterapeuta	6 (7,1)
Technik weterynarii	1 (1,2)

opiekunowie zwierząt w większości przeprowadzają u swoich podopiecznych proste masaże. Niewskazane byłoby jednak przeprowadzanie przez opiekunów innych, bardziej skomplikowanych zabiegów ze względu na brak kierunkowego wykształcenia, ponieważ niezależnie od metody wymagana jest zarówno znajomość zagadnień z zakresu anatomii i fizjologii zwierząt, jak i wiedza dotycząca wskazań, przeciwwskazań oraz techniki wykonania zabiegu. Dlatego też powinno się zwracać większą uwagę na wykonywanie zabiegów przez odpowiednio wykwalifikowany personel. O ile zrozumiała może być tak mała ilość wykonywanych zabiegów przez lekarzy weterynarii, którzy w praktyce zajmują się głównie diagnostyką i szeroko pojętym leczeniem zwierząt, dziwny jest fakt tak niewielkiej deklaracji wykonywanych zabiegów przez techników weterynarii. Mimo posiadanych uprawnień i kwalifikacji pozwalających im na wykonywanie większości zabiegów fizjoterapeutycznych, tylko nieliczni technicy zajmują się wykonywaniem zabiegów zoofizjoterapeutycznych (<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040110095>, dostęp 1.04.2020).). Odpowiedź na pytanie, czy istnieje zależność pomiędzy gatunkiem posiadanego zwierzęcia a osobą wykonującą zabiegi, zweryfikowano przy pomocy testu niezależności dwóch zmiennych – chi-kwadrat. Istotny wynik testu pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej i przyjęcie hipotezy alternatywnej o istotnym związku między analizowanymi zmiennymi $\chi^2(6, n = 34) = 17,54; p < 0,01$. Siła związku między analizowanymi zmiennymi mierzona współczynnikiem kontyngencji (0,58; $p < 0,01$) wskazuje na istnienie umiarkowanie silnego związku między gatunkiem posiadanego zwierzęcia a osobą przeprowadzającą zabiegi rehabilitacyjne, a co za tym idzie, że wykonywania zabiegów w przypadku konia najczęściej podejmuje się jego opiekun.

Większość ankietowanych – 14 osób, którzy skorzystali z fizjoterapii dla swoich zwierząt, deklaruje zauważenie pierwszych efektów terapii w mniej niż 1 tydzień od jej rozpoczęcia. Po 1 tygodniu efekty zaobserwowało 6 osób, po 2 tygodniach – 5 osób, po 2-3 miesiącach – 4 oraz 2 ankietowanych po 4 tygodniach od rozpoczęcia fizjoterapii. Tylko 1 osoba nie zauważyła

Tab. 5. Czas obserwacji pierwszych efektów

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Nie dotyczy	50 (63,1)
Mniej niż 1 tydzień	13 (15,5)
Po 1 tygodniu	6 (7,1)
Po 2 tygodniach	5 (6,0)
Po 4 tygodniach	2 (2,4)
Po 2-3 miesiącach	4 (4,8)
Nie zaobserwowano żadnych efektów	1 (1,2)

żadnych efektów terapii (tab. 5). Często już nawet pojedynczy zabieg fizjoterapeutyczny może przynieść zwierzęciu na tyle dużą ulgę, aby zauważalne były efekty. Na podstawie uzyskanych wyników oraz dostępnej literatury można także dojść do wniosku, że duża część schorzeń wymaga wielotygodniowej, a nawet kilkumiesięcznej pracy, aby uzyskać zado-

Ryc. 1. Przyczyny zlecenia zabiegów fizjoterapeutycznych

Ryc. 2. Rodzaj wykorzystywanych w trakcie terapii zabiegów fizjoterapeutycznych

walające efekty. W celu zweryfikowania istotności związku pomiędzy tym, kto przeprowadzał zabiegi rehabilitacyjne a czasem zaobserwowania pierwszych efektów zabiegów przeprowadzono test niezależności dwóch zmiennych – chi-kwadrat. Jednakże uzyskany nieistotny wynik nie pozwolił na odrzucenie hipotezy zerowej zakładającej brak istotnego związku między analizowanymi zmiennymi (χ^2 (12, $n = 31$) = 19,3; ni). Istnieją więc podstawy, aby twierdzić, że czas zaobserwowania pierwszych efektów nie zależy od tego, kto przeprowadza zabieg.

Do najczęściej wymienianych przyczyn skierowania zwierzęcia na zabiegi były urazy stawów, naciągnięcie mięśni oraz szeroko pojęta profilaktyka (ryc. 1). Uzyskane wyniki świadczą o rozbieżności z informacją podaną przez Saracyn (18), która wśród najczęstszych przyczyn kontuzji u koni podaje uszkodzenia ścięgien zginaczy, więzadeł, a także bóle mięśni. Najczęściej wskazywaną przez respondentów metodą leczenia była rehabilitacja ruchowa, a jako najczęściej wykorzystywany zabieg fizjoterapeutyczny wskazywano masaż (29 osób). Następnie wybieranymi w kolejności były laseroterapia, magnetoterapia, elektrostymulacja oraz solarium (ryc. 2). Najrzadziej wymienianymi przez ankietowanych były lampy podczerwieni, ultradźwięki, hydroterapia oraz kinezyterapia. Podobny wynik świadczący o zdecydowanej przewadze masażu oraz szerokim zastosowaniu laseroterapii w stosowanych u zwierząt zabiegach fizjoterapeutycznych uzyskała Jastrzębska i wsp. (7). Jastrzębska i wsp. (5, 6, 9, 11), Kassolik i wsp. (12) oraz Wolska i Jastrzębska (21) w swoich badaniach wykazali, że masaż, kinezyterapia, terapia światłem lasera oraz magnetoterapia są zabiegami dobrze znoszonymi przez zwierzęta, co jest bardzo istotnym czynnikiem mogącym wpływać na częstotliwość doboru poszczególnych rodzajów zabiegów. Wszystko to świadczy nie tylko o popularności masażu, ale i jego powszechnej dostępności, gdyż jego zastosowanie nie wymaga posiadania specjalistycznego i kosztownego sprzętu, a głównym narzędziem pracy są ręce fizjoterapeuty. Niepokojący jest fakt, że zastosowanie kinezyterapii, czy termoterapii nie jest popularne. Są to terapie niewymagające szczególnych nakładów finansowych zarówno od fizjoterapeutów, jak i opiekunów zwierząt, dlatego też wydaje się, że powinny one pojawiać się dość często jako dostępna czy wykorzystywana forma fizjoterapii (8). Posiadacze zwierząt, którzy zdecydowali się na skorzystanie z fizjoterapii dla swoich zwierząt w większości są także bardzo zadowoleni z osiągniętych dzięki niej efektów.

W 10 przypadkach zabiegi fizjoterapeutyczne u zwierząt nie były przeprowadzane dłużej niż przez 1 tydzień, 8 respondentów deklarowało korzystanie z zabiegów trwających powyżej 6 miesięcy, po 5 respondentów – zabiegi, które trwały od 3 do 4 tygodni oraz od 2 do 4 miesięcy. Najmniejszą liczbę, odpowiedział tak tylko 1 respondent, stanowiły zabiegi, których czas trwania wynosił od 5 do 6 miesięcy (tab. 6).

Celem weryfikacji hipotezy odnośnie do istnienia związku pomiędzy czasem trwania terapii a poziomem zadowolenia z osiągniętych efektów, obliczono współczynnik korelacji rho-Spearmana pomiędzy dwoma analizowanymi zmiennymi. Korelacja okazała się jednak nieistotna (rhoSpearmana = -0,1; ni). Istnieją więc przesłanki, aby twierdzić, iż nie ma istotnego związku pomiędzy czasem trwania terapii a poziomem zadowolenia z osiągniętych efektów.

Do najczęściej oczekiwanych przez respondentów efektów fizjoterapii u zwierząt należą: zwiększenie sprawności ruchowej, relaksacja mięśni oraz zniesienie bólu, co poniekąd pokrywało się z najczęściej wymienianymi przez opiekunów w badaniach własnych, faktycznie uzyskanymi dzięki terapii efektami, które stanowiły: relaksacja mięśni, zniesienie bólu oraz zwiększenie komfortu życia. O tym, że zabiegi fizjoterapeutyczne są przydatne w leczeniu zwierząt oraz dbaniu o ich komfort psychiczny wypowiada się także Niklewska (17), która w swoich badaniach dotyczących wpływu masażu na pracę koni wierzchowych wykazała, że rozluźnienie mięśni było zdecydowanie najczęściej zauważalnym przez właścicieli efektem masażu. Terapia manualna powinna więc stanowić nieodzowny element fizjoterapii, dzięki swojemu wyjątkowemu działaniu na układ mięśniowo-szkieletowy, silne działanie rozluźniające i przeciwbólowe (3, 9).

Zdecydowana większość respondentów – aż 92,9% – odpowiedziała, że słyszała o zoofizjoterapii (tab. 7). Wynik ten jest wyższy niż uzyskany przez Kassolika i wsp. (12) oraz Wnuk (20), co świadczy o tendencji wzrostowej zainteresowania opiekunów zwierząt fizjoterapią weterynaryjną na przestrzeni lat oraz o tym, że posiadacze zwierząt na własną rękę doksztalcają się i poszukują informacji na temat leczenia i sposobów pomocy zwierzętom. Potwierdzałoby to również tezę Dębskiej (2), że zarówno świadomość jak i zainteresowanie opiekunów zwierząt zoofizjoterapią wzrasta, dając szansę na jej prężny rozwój w Polsce.

Wśród najczęściej wymienianych przez opiekunów zwierząt znanych im zabiegów fizjoterapeutycznych

Tab. 6. Czas trwania terapii

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Nie dotyczy	50 (61,9)
Do 1 tygodnia	10 (11,9)
3-4 tygodnie	5 (6,0)
Do 2 miesięcy	3 (3,6)
3-4 miesiące	5 (6,0)
5-6 miesięcy	1 (1,2)
Powyżej 6 miesięcy	8 (9,5)

Tab. 7. Udział osób, które słyszały lub nie o zoofizjoterapii

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Tak	78 (92,9)
Nie	6 (7,1)

pojawiają się: masaż, terapia manualna, hydroterapia, kinezyterapia oraz terapia światłem lasera. W pytaniu tym padły także odpowiedzi, takie jak zoofarmakognozja oraz leczenie komórkami macierzystymi, niestanowiące form fizjoterapii, co świadczy o błędnej znajomości tych pojęć przez respondentów (ryc. 3). W celu weryfikacji hipotezy odnośnie do istnienia związku pomiędzy korzystaniem w przeszłości z zabiegów fizjoterapeutycznych dla swojego zwierzęcia a znajomością różnych form zabiegów u zwierząt, obliczono współczynnik korelacji rho-Spearmana pomiędzy dwiema analizowanymi zmiennymi. Korelacja okazała się nieistotna ($\rho_{\text{Spearmana}} = -0,15$; ni). Istnieją jednak przesłanki, aby sądzić, iż istnieje związek pomiędzy korzystaniem w przeszłości z zabiegów fizjoterapeutycznych/rehabilitacyjnych a znajomością różnych form zabiegów u zwierząt. Taką tezę potwierdzają obserwacje fizjoterapeutów współpracujących z opiekunami zwierząt, którzy mieli wcześniejszy kontakt z różnymi zabiegami.

Wszyscy ankietowani deklarują, że zdecydowaliby się na skorzystanie z zabiegów fizjoterapeutycznych dla swojego zwierzęcia w razie wystąpienia konieczności ich zastosowania, co świadczy, że posiadacze zwierząt są bardzo zdeterminowani, aby dbać o dobro, zdrowie i komfort życia swoich podopiecznych. Tylko nieliczni opiekunowie zwierząt nie są skłonni do własnej pracy ze zwierzęciem w domu i uważają, że zabiegi, które wykona fizjoterapeuta powinny w zupełności wystarczyć. Zdecydowana większość odbiorców ankiety – aż 78 respondentów deklaruje, że jest w stanie pracować ze zwierzęciem samodzielnie w domu, wykonując proste ćwiczenia czy masaże, jeśli takie właśnie będą zalecenia zoofizjoterapeuty (tab. 8). Dębska (2) podaje, że prawidłowość przebiegu procesu zdrowienia zwierzęcia zależy w głównej mierze od opiekuna i wskazane jest, aby fizjoterapeuta już na samym początku zwrócił uwagę właścicielowi, że powinien pracować ze zwierzęciem również w domu. Wynik uzyskany w badaniu własnym może świadczyć o tym, że większość posiadaczy zwierząt rozumie, że proces powrotu zwierzęcia do sprawności wymaga poświęcenia i konsekwencji, zwłaszcza u zwierząt z dużą niesprawnością, u których jednorazowe sesje, często

Ryc. 3. Formy zabiegów znane opiekunom zwierząt

Tab. 8. Gotowość do samodzielnego wykonywania prostych zabiegów fizjoterapeutycznych

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Tak, jeżeli będą takie zalecenia	78 (92,9)
Nie, uważam, że zabiegi wykonywane przez zoofizjoterapeutę wystarczą w zupełności	6 (7,1)

Tab. 9. Dostępność fizjoterapii zwierząt w zakładach leczniczych dla zwierząt, w których opiekunowie zwierząt korzystają z opieki weterynaryjnej

Odpowiedź	Liczba osób (%)
Tak	23 (27,4)
Nie	28 (33,3)
Nie wiem	33 (39,3)

rozłożone dość odległe w czasie, nie będą wystarczające, aby osiągnąć szybką i prawidłowo postępującą poprawę stanu zdrowia.

Zaledwie 23 ankietowanych miało możliwość skorzystania z fizjoterapii w miejscu, w którym korzystało z opieki weterynaryjnej. Zdecydowana większość nie wie, czy w miejscu, w którym korzysta z tej opieki taka możliwość istnieje (tab. 9). Wskazuje to na brak konsekwencji w udzielaniu odpowiedzi przez opiekunów zwierząt, którzy jednogłośnie deklarują chęć skorzystania z fizjoterapii u swojego zwierzęcia, gdy zajdzie taka konieczność, jednak nie wykazują zainteresowania tym, gdzie mogliby z takich zabiegów skorzystać. Spekulować można, że jest to spowodowane

wane brakiem konieczności skorzystania z rehabilitacji u danego zwierzęcia lub niedostateczną informacją o dostępności takich usług w danych placówkach.

Podsumowując, szczególną uwagę należy zwrócić na fakt, iż uzyskane wyniki wskazują, że osobą przeważającą w wykonywaniu zabiegów u zwierząt był sam opiekun zwierzęcia, a nie lekarz lub technik weterynarii czy zoofizjoterapeuta. Należałoby więc zwiększać świadomość posiadaczy zwierząt na temat tego, że samodzielne wykonywanie zabiegów bez odpowiedniej znajomości anatomii i fizjologii zwierząt, a także specyfiki i techniki wykonywania zabiegów, może bardziej zaszkodzić niż pomóc. Samodzielna praca ze zwierzęciem jest jak najbardziej wskazana, jednak zawsze w porozumieniu ze specjalistą. Fizjoterapia wśród opiekunów zwierząt zaczyna się cieszyć coraz większą popularnością. Stają się oni bardziej świadomi jej pozytywnego działania na organizm zwierzęcy oraz tego jak korzystnie może ona wpływać na powrót zwierzęcia do pełnej sprawności. Uważają też, że przynosi ona zadowalające rezultaty. Opiekunowie zwierząt wykazują duże zainteresowanie zoofizjoterapią, a także posiadają znajomość niektórych zabiegów fizjoterapeutycznych, o czym świadczy fakt, że w większości nie polegają jedynie na wiedzy lekarzy weterynarii oraz fizjoterapeutów, a sami poszerzają swoją wiedzę korzystając zarówno z internetu, jak i specjalistycznej literatury. Na podstawie przedstawionych wyników badań własnych oraz po przeanalizowaniu literatury naukowej można stwierdzić, że zainteresowanie fizjoterapią i częstotliwość jej wykorzystania w medycynie weterynaryjnej z całą pewnością będzie wzrastać w kolejnych latach.

Piśmiennictwo

1. Andersohn K.: Zabiegi hydroterapii w bieźni wodnej. Vet. Personel 2012, 1, 44-47.
2. Dębska I.: Zastosowanie hydroterapii w naturalnych zbiornikach wodnych. Vet. Personel 2012, 3, 23-24.
3. Goff L. M.: Manual Therapy for the Horse – A Contemporary perspective. J. Equine Vet. Sci. 2009, 29, 799-808.
4. Gulda D., Lik M.: The use of manual therapy in canine discipline – agility. Polish J. Natural Sci. 2018, 33, 487-501.
5. Jastrzębska E., Józowska M., Kowalewska O.: Biostymulacja światłem lasera w leczeniu koni. Hodowca Jeździec 2016, 14, 93-96.
6. Jastrzębska E., Józowska M., Zdrojewska A.: Zastosowanie pola magnetycznego w rehabilitacji. Hodowca Jeździec 2017, 15, 98-101.
7. Jastrzębska E., Wadas E., Bartkiewicz A., Jaworski Z.: Stan wiedzy użytkowników koni w Polsce na temat fizjoterapii tych zwierząt. LXXXIII Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego, „Wyzwania zootechniki w warunkach rolnictwa zrównoważonego”, Lublin 19-21.IX.2018, s. 117.
8. Jastrzębska E., Wadas E., Kamińska J.: Zastosowanie kinesiotapingu w rehabilitacji koni. Przegl. Hod. 2017, 85, 16-19.
9. Jastrzębska E., Wadas E., Lipka M.: Masaż zabiegiem poprawiającym dobrostan zwierząt. Przegl. Hod. 2018, 86, 25-28.
10. Jastrzębska E., Wolińska K.: Rola zoofizjoterapii w profilaktyce i leczeniu zwierząt. Przegl. Hod. 2015, 83, 30-32.
11. Jastrzębska E., Wolińska K., Jaworski Z., Zdrojewska A.: Zastosowanie pola magnetycznego w fizjoterapii koni. LXXVIII Zjazd Naukowy PTZ, „Produkcja zwierzęcia w warunkach zrównoważonego rolnictwa”, Kraków 9-12.IX.2013, s. 294.
12. Kassolik K., Andrzejewski W., Gilar A.: Development of veterinary physiotherapy in Poland. Fizjoterapia 2009, 17, 78-86.
13. Kizewetter M.: Kinezyterapia z zastosowaniem wybranych akcesoriów rehabilitacyjnych. Cz. I. Przegląd ćwiczeń aktywnych. Vet. Personel 2016, 1, 35-38.
14. Kościelski P.: Fizjoterapia weterynaryjna. Omówienie wybranych metod rehabilitacji. Vet. Personel 2014, 3, 32-35.
15. Mikołajewska E.: Physical therapy versus medical rehabilitation – semantic problems with nomenclature in physical therapy. 2011, Doi: 10.2478/v10109-011-0027-1.
16. Mills L. D., Levine D., Taylor R. A.: Rehabilitacja psów. Elsevier Urban&Partner, Wrocław 2011.
17. Niklewska M.: Wpływ masażu na pracę koni wierzchowych. Praca inżynierska, Wydział Bioinżynierii Zwierząt, UWM, Olsztyn 2016.
18. Saracyn M.: Rehabilitacja najczęstszych kontuzji u koni. Vet. Personel 2014, 3, 36-39.
19. Sharp B.: Physiotherapy in small animal practice. In Practice 2008, 30, 190-199.
20. Wnuk A.: Fizjoterapia w rehabilitacji psów. Praca magisterska, Wydział Nauk o Zwierzętach, SGGW, Warszawa 2010.
21. Wolska M., Jastrzębska E.: Wpływ masażu na organizm konia. Hodowca Jeździec 2015, 13, 98-101.

Adres autora: dr hab. Ewa Jastrzębska, prof. UWM, ul. Oczapowskiego 5, 10-719 Olsztyn; e-mail: e.jastrzebska@uwm.edu.pl